

Rom fra (sen)republik til kejsertid, fra borgerkrig til fred: en alternativ forklaring

Lange, Carsten Hjort

Published in:

Noter / Historielærerforeningen for Gymnasiet og HF

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2021

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Lange, C. H. (2021). Rom fra (sen)republik til kejsertid, fra borgerkrig til fred: en alternativ forklaring. *Noter / Historielærerforeningen for Gymnasiet og HF*, 231, 14-20.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ANTIKKEN – DET EVIGE ROM

“

“...selv om Romerrigets historie kan forekomme velkendt, skader det aldrig at stille nye spørgsmål til et gammelt materiale. Tværtimod kan tilsyneladende enkle spørgsmål ofte føre til ny indsigt i den komplekse verden, som Romerriget udgjorde.”

- Tønnes Bekker-Nielsen

noter

nr. 231
December 2021

HLEF

HISTORIELÆRERFORENINGEN

DANISH
HISTORY TEACHERS
ASSOCIATION

Præsentation af NOTER

Redaktører

Espen Kirkegaard Espersen

Mail:

Espen@historielærer.dk

Lars Peter Bisti Hansen

Mail:

LarsPeter@historielærer.dk

Dette nummer af Noter handler om "Antikken". Dermed udgiver vi i variationens navn et nummer, som er traditionelt i og med, at dets tema udspringer af en klassisk periodisering indenfor historiefaget. Det er imidlertid vores indtryk, at interessen for antikken er i vækst. Hertil kommer antikkens evige relevans, idet vi alle er omgivet af arven fra antikken eksempelvis i arkitekturen, i retssystemet, i sproget, og selvfølgelig også i vores læreplaner.

I avisartikler forekommer ofte brug af antikkens historie til både at forstå senere historiske fænomener men også til illustration af vores egen tid. Et eksempel herpå kunne være anvendelsen af begrebet "Thukydids Fælde", hvormed forholdet mellem USA som den etablerede magt og Kina som den opstigende magt i vor tid sammenlignes med situationen mellem Sparta og Athen i antikken.

Den første prioritering, vi har foretaget, er at afgrænse den del af antikken, vi gerne vil sætte fokus på i dette nummer. Valget er faldet på Romerriget. Et sådant valg kan altid diskuteres, det er truffet bl.a. ud fra den praktiske betragtning, at det er vores indtryk, at det ofte er denne del af antikkens historie, der undervises i på ungdomsuddannelserne.

I den første artikel har Peter Fibiger Bang skrevet med Venedig som omdrejningspunkt og med et global-historisk udsyn om imperiet som et efterstræbt ideal.

Derefter har Hans Bonde i artiklen "Via kroppen ind i kulturen - I antikkens lys" skrevet om idræt, kappestrid og kropskultur i antikken.

I den tredje artikel har Carsten Hjorth Lange forklaret Roms overgang fra (sen)republik til kejsertid og fra borgerkrig til fred samt skrevet om definitioner af krig, borgerkrig og kategorier af krige i Senrepublikken.

I den fjerde artikel har Tønnes Bekker-Nielsen stillet nye og didaktisk inspirerende spørgsmål til den gamle historie om Romerriget.

Derefter har Kasper Grønlund Evers skrevet om "Rom og De antikke "Silkeveje" – tidlige eurasiske forstadier til Globaliseringen".

Endelig har Steffen Heiberg i artiklen "Rom i senantikken" skildret byen Roms udvikling og forfald efter det vestromerske riges sammenbrud.

Det organisatoriske stof indledes med nyt fra den nye formand Niels Nøddebo Petersen, der kort redegør for resultaterne af valgene på generalforsamlingen.

I nyt fra fagkonsulenten skriver Karen Steller Bjerregård bl.a. om Fip-kurserne, den nye eksamensform samt det nye tiltag "Nyt fra fagkonsulenten".

Derefter får den afgående formand Heidi Funder ordet med sin beretning fra generalforsamlingen, hvori hun gennemgår foreningens arbejde i de forgange to år.

Endelig bringes også Emilie Kjersgaard Mortensens referat af generalforsamlingen.

Den sidste artikel er fra det didaktiske hjørne, det er Laura Styrk og Marie Rathcke Lillemark "Fortidens fingeraftryk – Artsbestemmelse med ny teknologi". Forfatterne er fra Statens Naturhistoriske Museum og skriver om museets undervisningstilbud til gymnasieelever.

NOTER udgives af Historielærerforeningen

Oplag: 1700 - 1. udgave

Tryk: Typographic A/S

ISSN 0909-086X

Chefredaktør: Lasse Taagaard Jensen

Grafisk opsætning: Stephanie Frostholm Goldscher Knappe, Typographic A/S, Aleksandra Jakubiec

Korrektur: Bente Thomsen

Kommende numre af Noter:

Nr. 232: Rusland - Espen Kirkegaard Espersen og Mirela Redzic. (Deadline 1.2.2022)

Nr. 233: Middelalder - Lars Peter Visti Hansen og Mirela Redzic (1.5.2022)

Forsidebillede:

Udsnit af maleri af Edwin Howland Blashfield (1848-1936), hvor Kejser Commodus forlader arenaen i spisen for gladiatorerne. I sin højre hånd holder Commodus en figur af sejrsgudinden Victoria, mens han i sin venstre holder et palmeblad. Vinderne blev normalt tildelt et palmeblad som trofæ, når de gik igennem 'Porta Triumphalis', dvs porten ud af arenaen.

Maleri af Edwin Howland Blashfield (1848-1936). (Kilde: Wiki Commons)

INDHOLD

Tema: Antikken – det evige Rom

4 Venedig som omdrejningspunkt – en global fabulerende fortælling om Romerriget
af Peter Fibiger Bang

8 Via Kroppen ind i kulturen - I antikkens lys
af Hans Bonde

14 Rom fra (sen)republik til kejsertid, fra borgerkrig til fred: en alternativ forklaring
af Carsten Hjort Lange

22 Romerriget: Nye spørgsmål til en gammel historie
af Tønnes Bekker-Nielsen

30 Rom og De antikke "Silkeveje" – tidlige eurasiske forstadier til Globaliseringen
af Kasper Grønlund Evers

37 Rom i Senantikken
af Steffen Heiberg

Nyt om faget

44 Nyt fra formanden

46 Nyt fra fagkonsulenten

48 Formandens beretning 2019-21

53 Referat af generalforsamlingen
af Emilie Kjersgaard Mortensen

Det didaktiske hjørne

57 Fortidens fingeraftryk –
Artsbestemmelse med ny teknologi
af Laura Styrk og Marie Rathcke Lillemark

61 Boganmeldelser

73 Kursusopslag

74 Adresser på foreningens repræsentanter

75 Historielærerforeningens bestyrelse

ROM FRA (SEN)REPUBLIK TIL KEJSERTID, FRA BORGERKRIG TIL FRED: En alternativ forklaring

Carsten Hjort Lange

Carsten Hjort Lange er Dr.phil, ph.d. og lektor i antikkens historie ved Aalborg Universitet. Han forsker i romersk republikansk historie, bl.a. borgerkrigsbegrebets oprindelse og borgerkrigens historie. Han er forfatter til to monografier: *Res Publica Constituta: Actium, Apollo and the Accomplishment of the Triumviral Assignment* (Leiden & Boston, 2009) og *Triumphs in the Age of Civil War: The Late Republic and the Adaptability of Triumphal Tradition* (London, 2016).

triumf skal tildeles eller ikke. Begrebet retfærdig krig stammer fra Rom (der er dog tale om en selvevaluingsproces). Skiftende krige og dertilhørende politiske debatter skaber og ændrer både regler og den fædrene skik og brug (*mos maiorum*). Debatterne er så gamle som krigen selv, men bliver lettere at følge fra anden puniske krig. Romernes opfattelse af egne krige ændrer sig. Der viser der sig et spektrum af krige og tilhørende begreber: fra fremmed krig over intern krig til borgerkrig.

Perioden fra 133 til 27 f.v.t. benævner moderne historikere traditionelt som senrepublikken. I 133 f.v.t. myrdes folketribunen Tiberius Gracchus, hvilket

Tiberius Sempronius Gracchus (162-133 f.v.t.) død. Stålstik fra Rottecks 'Weltgeschichte' fra 1842.
(Kilde: Akg-Images/Ritzau Scanpix)

Når forskere i dag betragter senrepublikkens brogede historie, er der mange mulige indfaldsvinkler. Det er en periode med økonomisk fremgang, en periode hvor Rom var et enestående kulturelt og litterært centrum, en periode hvor idéen om borgerskab udviklede sig i radikalt nye retninger. Men hvis vi skal fremhæve periodens væsentligste kendetegn, definere den, for derigennem at forklare dens forskellighed i forhold til den mellemste republik og tidlig kejsertid, skiller en forklaring sig ud: senrepublikken er en borgerkrigsperiode, de sidste ca. hundrede år af republikkens historie er et borgerkrigsårhundrede. Samtidig er borgerkrigskonceptets genesis at finde i perioden. Skal vi lære om og forstå borgerkrig som fænomen og som en integreret del af menneskets historie, må vi begynde her. Begrebet skabes fordi romerne oplever krig mellem borgere og fordi de samtidig debatterer og forsøger at retfærdiggøre deres krige. I første omgang deres imperialistiske krige (fra det latinske ord *imperium*, de øverste embedsmænds embedsmagt, senere fra Augustus og frem en geografisk afgrænsning). Eksempelvis skal den sejrende general retfærdiggøre og senere fremlægge sejrens omfang inden senatet kan afgøre om en

indvarsler en lang periode, hvor politisk vold spiller en uheldig, men afgørende rolle i romersk politik. Afslutningen på perioden findes i 31-27 f.v.t hvor unge Cæsar vinder ved Actium og Alexandria og

derefter bliver til Augustus og dermed Roms første kejser. Transitionen bliver samtidig løsningen på senrepublikkens systemiske problemer. Periodiseringer kan nogle gange virke arbitrære og er oftest moderne, skabt af historikere for bedre at kunne forstå fortiden, men perioden virker på mange måder som en logisk afgrænset enhed. Den mellemste republik kendetegnes ikke mindst af Roms ekspansion, først i Italien og senere oversøisk. Efter 146 f.v.t. står Rom reelt som eneste stormagt i Middelhavsområdet. Karthago og Korinth ødelægges til skræk og advarsel efter et traditionelt antikt mønster. Narrativet kendes bl.a. fra Sallusts to historiske monografier (Cat. 10-12; Jug. 41). Men tænk kun på Mytilene i 428 f.v.t., som vi kender fra Thukydids berømte debat (3.36-49). Her ender det også med, at alle mænd dræbes og kvinder og børn sælges som slaver. Krig er i det hele taget en integreret del af alle antikke samfunds hverdag. Dette gælder også Rom. Byen, eller rettere imperiet, er stort set altid i krig. Når Rom forbereder sig på endnu en krig gør romerne det samme som alle andre gør før og efter, de ser tilbage på den sidste store krig. I slutningen af anden og første århundrede f.v.t. er den sidste store krig Anden Puniske Krig mod Karthago, bedre kendt som krigen mod Hannibal (218-201 f.v.t.). En totalkrig hvor Rom kæmper for egen overlevelse, men også en krig hvor dele af Roms allierede (*socii*) skifter side til Hannibal, især i det sydlige Italien. Netop denne oplevelse starter et nyt kapitel i Roms debatter om krig. En debat med vidtrækkende konsekvenser. Debatten handler om den sidste store krig, men også om farerne forbundet med samme krig, om rebellion og sideskift. Sådanne *bella cum socii* (krig mod forbundsfællerne) kan med rette kaldes interne krige. Der er ikke tale om borgerkrige, da forbundsfællerne ikke er borgere, der er ikke tale om fremmede krige, da forbundsfællerne er allierede. Derfor bruges ordet revolte af Roms første historiker Fabius Pictor, som skriver Roms historie på græsk i det tidlige andet århundrede f.v.t. En senere kilde citerer ham for brugen af ordet revolte/rebellion (Dion. Hal. Ant. Rom. frag. 7.71.2).

Indtagelsen og ødelæggelsen af den oprørske by Fregellae, med latinsk ret, i 125 f.v.t. er et berømt eksempel i overgangen mellem den mellemste republik og senrepublikken.

Indtagelsen og ødelæggelsen af den oprørske by Fregellae, med latinsk ret, i 125 f.v.t. er et berømt eksempel i overgangen mellem den mellemste

republik og senrepublikken. Romerne med prætoren Lucius Opimius i spidsen (*cos.* 121, hvor han står bag mordet på folketribunen Gaius Gracchus) slår revolten ned med hård hånd. Pudsigt nok får Opimius ingen triumf. Det er nye tider, der er næsten tale om en borgerkrig, hvor ingen triumf i princippet gives. Revolten handlede om forbundsfællernes ønske om at få romersk borgerskab. Debatten om grupperingen og retfærdiggørelse af krige bliver aktuel igen med den stigende politiske vold fra 133 f.v.t. og fremefter. Ord som *tumultus* og det græske *stasis* (at stå fast) bruges til at beskrive perioden. Der er ikke tale om krig, men om intern politisk uro.

Det græske ord *stasis* bruges ofte til at isolere sådanne interne konflikter, mest berømt af historikeren Thukydides i historien om Den Peloponnesiske Krig. Her ikke mindst beskrivelsen af *stasis* i Kerkira i 427 f.v.t., en bitter strid mellem demokratiske (*pro Athen*) og oligarkiske (*pro Sparta*) fraktioner. Heri beskriver han den vold, der kendetegner alle tilsvarende konflikter. Kendetegner dem til alle tider. Det er tale om normativ tekst og den sandsynligvis bedste beskrivelse af borgerkrig, der findes. Han beretter om den menneskelige natur som et særligt stort problem. *Stasis* bevirker, at folk gør ting mod hinanden, de ellers aldrig ville overveje at gøre. Neutralitet bliver tilmed en umulighed, da de, der er neutrale, bekæmpes af alle stridende parter. Thukydides beskriver også at *stasis* – som kan være krig, *polemos*, men ikke behøver at

Et andet kendetegn ved senrepublikken er de stærke bånd mellem soldaterne og deres generaler

være det – gentager sig (3.82.1). Romerne lærte om borgerkrigs-lignende tilstande fra grækerne, men det moderne begreb borgerkrig er en romersk opfindelse. Et andet kendetegn ved senrepublikken er de stærke bånd mellem soldaterne og deres generaler (magistrater med *imperium*). Efter endt tjeneste skal generalen hjælpe dem til en jordlod i Italien, og han skal få forslaget derom gennem den politiske proces. Problemet opstår, når soldaterne og generaler er parate til at bruge magt for at få det, de ønsker. Når generalerne bruger soldaternes loyalitet til egen vindings skyld. Disse bånd er med til at muliggøre tre borgerkrige i senrepublikken: fra 88 til 82 f.v.t., krigen mellem Sulla, Marius og Cinna samt senere mellem Sulla og Marius den yngre. Derefter Cæsars

borgerkrig(e) 49 til 45 f.v.t. og til sidste de triumvirale borgerkrige (det såkaldte andet triumvirat: M. Lepidus, M. Antonius og Unge Cæsar) mellem 43 og 30 f.v.t. Man kan i princippet vælge at omtale borgerkrigen som en lang konflikt, med en *ante bellum* eller før-krigs-periode i overgangen mellem andet og første århundrede. Der er tale om dynastiske borgerkrige, altså krige hvor tidens store dynaster kæmper om at få overtaget i Rom, hjulpet af deres soldater. Dynaster som Marius, Sulla, Pompeius, Cæsar, Antonius, unge Cæsar, og Sextus Pompeius. Der er intet der forhindrer os i at anskue perioden som en borgerkrigsperiode med indbyggede perioder med relativ fred. Den politiske vold, i ekstreme tilfælde borgerkrig, båndet mellem soldaterne og generalerne, peger alt sammen i retningen af et system i krise, i retningen af systemisk nedbrud (*systemic breakdown*). Her må vi huske på – som David Armitage skriver – at den mest sandsynlige konsekvens af borgerkrig er fornyet borgerkrig.

Hvordan bliver sådanne kriser synlige for tilskuerne? Lad os kort se på det pt. mest relevante moderne eksempel, nemlig USA i overgangen 2020-21. Ezra Klein skriver om polariseringens logik. For at appellere til en efterhånden mere polariseret offentlighed må politiske institutioner og politiske aktører opføre sig på mere og mere polariserede måder. Når disse bliver

mere polariserede, bliver offentligheden samtidig yderligere polariseret. Trumps USA ligner på mange måder en *ante bellum* borgerkrigsperiode. Retorikken minder om borgerkrigens. Nogle kommentatorer talte om Den Anden Amerikanske Borgerkrig som en mulighed, efter at præsidenten ikke ville love en fredelig overgang til den sejrende kandidat Biden i forlængelse af valget 2020. Med op til 750.000 døde soldater virker sammenligningen som en overdrivelse, men pointen her er sprogbruget. Efter mordet på George Floyd og hele *Black Lives Matter* bevægelsen er USA præget af intern uro og uroligheder. Præsidenten ønskede endog at bruge *The Insurrection Act* af 1807, dvs. indsætte hæren mod egen befolkning i tilfælde af oprør eller rebellion. Heldigvis sagde militæret nej tak (nationalgarden bruges i forbindelse med stormen på Capitol, men der er tale om hjemmeværnet).

1. juni 2020 fjernede politiet demonstranter fra Lafayette Square, så præsidenten kunne fremvise en bibel foran St. John kirken. Det fremstår som et konsensusritual, men er i virkeligheden en tilskyndelse til yderligere splittelse. Hvorfor skulle præsidenten besøge kirken netop på det tidspunkt? Trump viste endnu engang, at han kun var præsident for dem, der i forvejen var på hans side. Han forsøgte ikke engang andet, han påstod ikke andet. På samme

Præsident Trump med biblen foran St. John's Episcopal Church lige nord for Lafayette Square.

(Kilde: WikiCommons/White House)

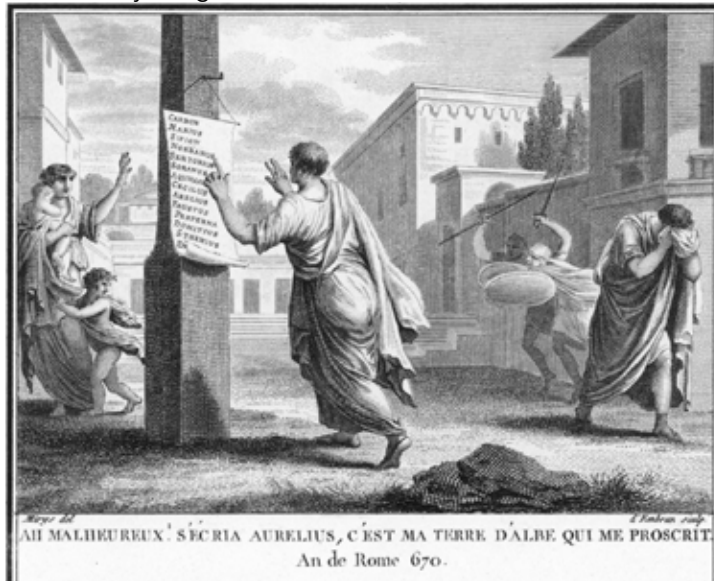
måde efter valget i 2020. Lige før stormen på Capitol holdt præsidenten et rally tæt på the White House (ved Ellipsen). Narrativet er, at han og hans vælgere er blevet snydt. *The STEAL!* Narrativet er både falsk og farlig. Han havde ikke vundet valget, og der var ikke tale om snyd. I 2016 påstår han i øvrigt allerede, at der var tale om snyd, ikke at han ikke vandt, men han mente bizart nok at have fået klart flest stemmer (vundet *the popular vote*). I talen ved Ellipsen tilskynder Trump klart til ulovligheder: "[We will never give up, we will never concede." Han tilføjer: "If you don't fight like hell, you're not going to have a country anymore." Savannah Guthrie (NBC) taler på live tv om "stasis in lack of a better word". Hendes ordvalg og forklaring viser mere end noget andet, at vores moderne sprogbrug er presset. Vi har begreber som *politisk vold* og *borgerkrig*, men ikke meget imellem de to ekstremer, ingen moderne ækvivalenter til begreberne *stasis* eller *ante bellum*. Præsidenten blev stillet for en rigsret (*incitement of insurrection*). Han frifindes af politiske årsager. Senator Mitch McConnell, den republikanske mindretalsleder af huset beskriver situationen således: "There's no question — none — that President Trump is practically and morally responsible for provoking the events of the day. No question about it." Her kan man tale om absurd politisk teater.

Det hele minder i mistænkelig grad om perioden inden den amerikanske borgerkrig, hvor situationen også rent politisk er ude af kontrol. Vold i kongressen er tiltagende – trusler, direkte fysiske overgreb, dueller, etc. – og politikerne er klar til krig. Joanne Freeman har i en genistreg af en bog overbevisende forklaret, at der er tale om systemisk sammenbrud og et relativt fungerende politisk system på en og samme tid. Om USA i dag ender på samme måde er yderst tvivlsomt, men problemerne vedr. den stigende polarisering er på den anden side ikke løst. Et af de store problemer i vores samtidige debat om demokratiets krise er vores manglende forståelse for sammenhængen mellem politisk krise, systemisk krise og den deraf følgende (potentielle) *ante bellum* borgerkrigsperiode (eller antebellum når konteksten er USA og den amerikanske borgerkrig).

Rom har lignende problemer. Som konsul sendes Sulla i krig mod Mithridates af Pontos. Publius Sulpicius Rufus hjælper dog Marius til at overtage kommandoen gennem en folkeforsamlingsbeslutning. Denne giver Marius en ekstraordinær kommando mod Roms fjende. Sådanne kommandoer er i det hele taget et stort problem i perioden. Cæsar befinder sig i Gallien i næsten ti år. I den periode skaber han reelt en alternativ stat under egen ledelse i Gallien. Sextus

Pompeius gør noget lignende på Sicilien efter 42 og frem til 36 f.v.t. Marius' kommando bliver dog kort. Sulla marcherer mod Rom med soldaterne og indtager byen. Det er første gang i historien, at Rom indtages af en romer. Senere i anden halvdel af krigen mod den Yngre Marius vinder Sulla slaget ved *Porta Collina* i Rom. Efterfølgende myrdes tusinder af modstandere i *Villa Publica* på Marsmarken. Der er stor uenighed om antallet, men mange mennesker måtte lade livet.

Efter krigens afslutning viser Sulla sig i det hele taget som en person præget af alt andet end mildhed og tilgivelse. Proskriptionerne, som bundes i grådighed og personligt fjendskab, faktorer som er en integreret del af alle borgerkrige (Kalyvas 2006, med udgangspunkt i moderne borgerkrige), følger. En liste med navne offentliggøres på talerstolen på Forum Romanum (*Rostra*). Disse personer kunne henrettes uden at det havde konsekvenser for morderen. Sulla benyttede med andre ord lejligheden til at straffe sine modstandere og proskribere dem, dvs. gøre dem fredløse, og lade deres afhuggede hoveder sætte op på *Rostra*'en i Roms politiske centrum som bevis på modstandernes død (*Rostra* = borgerkrigsmonument). Som proskriberet er man *hostis*, en folkefjende. Man er ikke en borger mere, men samtidig er det en åbenlys semantisk leg: en *tidligere borger* uden borgerlige rettigheder. Triumvirernes senere proskriptioner i 43 f.v.t. fandt derimod sted, mens borgerkrigen rasede, men resultatet var det samme. Lucan (2.160–173) fortæller malende historien om en ældre mand der husker tilbage på Sullas proskriptioner. Han leder efter broderens krop i bunkerne af lig; den krop der passer til broderens afhuggede hoved. Det var resultatet af Sullas fred (171). Selv i perioden uden borgerkrig var erindringen af denne voldsom og af store politisk og kulturel betydning.

Silvestre David Mirys (1742-1810) illustration af Sullas proskription fra 1799.

(Kilde: Wiki Commons)

Voldens synlighed springer i øjnene. Guy Geltner fremhæver, at denne ikke kun skyldes et ønske om at indgyde frygt, men at volden har sin egen logik, en logik der til alle tider får udøveren (ofte staten) til at forsøge at regulere brugen af vold som straf. Dette gælder dog ikke altid i en borgerkrigssammenhæng. Men Stathis Kalyvas taler på samme måde om vold i borgerkrig som noget logisk. Selektiv vold vs. vilkårlig vold handler om udøverens umiddelbare magtgrundlag. Hoveder på talerstolen er udtryk for selektiv vold. Sulla behøver ikke være vilkårlig, han har vundet. Samtidig gør han det til et synligt spektakel, ikke kun som udtryk for at skabe frygt, men som retfærdiggørelse af sejren over de undervundne fjender.

Ser vi kort nærmere på vores kilders beskrivelse af borgerkrigen i 80'erne f.v.t. fremstår det tydeligt at året 88 er et afgørende vendepunkt i romersk historie, helt på linje med 146, 133 og 27 f.v.t. Voldens historie i perioden bør ses som et spektrum: fra intern uenighed og politiske vold over stasis til konventionel krig med romerske borgere i legioner på hver side. Sagt med andre ord, borgerkrig, en krig mellem romerske borgere. Dette sker første gang i 88 f.v.t. ifølge Appian (*B Civ.* 1.55) og Cassius Dio (52.16.2), vores to historiske hovednarrativer til senrepublikkens historie. Hvem skabte begrebet? Første gang konceptet *bellum civile* er overleveret på latin er i Cicero (*Man.* 28, eller *De Imperio Cn. Pompei*) fra 66 f.v.t. Det er en del af en liste over Pompeius' seje og ingen forklaring gives. Begrebet må med andre ord være ældre. Plutark citerer Sullas autobiografi (*Rebus Suis Gestis*), hvori denne fortæller, at efter at have rensat Italien for borgerkrig ankom Sulla til Rom, men han kunne ikke sove, fordi han var opløftet og glad (Mor. 786D–E). Det kan virke som en overraskende positiv beskrivelse af mordet på medborgere, og heri finder vi uden tvivl en del af forklaringen på Sullas valg af et nyt koncept. Der var uden sammenligning tale om Sullas største militære sejr. Normalt kunne en triumf kun gives efter en sejr i fremmede krige, og Sulla havde heldigvis en fjende parat i Mithridates. Samtidig er han den første, der taler om at afslutte borgerkrigene. Cæsar og Augustus efterligner senere Sulla på dette ideologisk afgørende punkt. Men i forbindelse med triumftøget i Rom kan Sulla alligevel ikke nære sig. *Spolia* fra Praeneste og de hjemvendte fra eksil er med på triumfens andendag (Plin. *NH* 33.16). Der er to ikke-modstridende narrativer på spil på samme tid: en triumf og afslutningen af borgerkrigen. Samtidig kunne Sulla opportunt med det nye begreb klart adskille egne sejre fra forbundsfællekrigen 91–88 f.v.t., som var en intern krig.

I parentes bemærket: Forsøget på at definere forholdet mellem borgerkrig og triumf er vanskelig-

gjort af kommentarer i antikke kilder, som viser, at fejringen af en triumf for sejr i en borgerkrig var i klar modstrid med konventionerne. Modsat dette hævder jeg (2016), at en general i praksis kunne forvente at triumfere efter en borgerkrigssejr, hvis denne sejr samtidig kunne repræsenteres som værende over en fremmed fjende, selv om fjenden i bedste fald var tvivlsom, og hovedmodstanderen åbenlyst var romersk. Det var ikke nødvendigt at undertykke borgerkrigsaspektet, og det var kun efter en sejr i en krig, der udelukkende var en borgerkrig, at triumfen blev opfattet som i modstrid med konventionerne.

På mange måder er Cæsar *the odd one out*, fordi han forsøger sig med *clementia*. Fjenderne behandles som venner, hvis de bare undskylder. Det virker dog ikke, og Cæsar myrdes. Efter mordet begynder triumvirperioden i 43 f.v.t., og efter en række af konflikter ender det med, at unge Cæsar, den senere Augustus, sejrer. I *Res Gestae*, en indskrift opsat efter Augustus' død, hvori han beskriver, hvad han havde gjort for staten, nævnes borgerkrig direkte hele to gange (*RG* 3.1; 34.1). I kapitel 34 skriver Augustus, at borgerkrigene ikke kun er afsluttet, men at borgerkrigen som fænomen er uddød. Dette kom naturligvis ikke til at holde stik, men meget mere interessant er det, at Augustus overhovedet omtaler borgerkrigen, et i princippet klart negativt fænomen. Dette skyldes, at han vender det negative til noget positivt: det handler om at afslutte borgerkrigen(e). Ikke en borgerkrig han var skyld i, selvsagt ikke, helt i tråd med Sulla og Cæsar. Men han havde afsluttet den. Det er et eksempel til efterlevelse (*exemplum*), ud af nødvendighed. Unge Cæsar afslutter faktisk allerede borgerkrigen i 36 f.v.t. Appian (*B Civ.* 5.130) omtaler en indskrift givet til unge Cæsar for at afslutte borgerkrigen mod Sextus Pompeius. Sextus er også en pirat. Igen er der to narrativer: et narrativ der omhandler ovationen, den lille triumf, over en retmæssig fjende og et, der handler om triumviratets primære opgave, at afslutte borgerkrigen. Denne påbegyndes senere igen, da Marcus Antonius hjælper Roms fjende Kleopatra. Igen må unge Cæsar træde til og afslutte den (*RG* 34.1). Borgerkrigen omtales derfor af Augustus i pluralis, selvom det med rette kan ses som forskellige perioder i den samme krig. Augustus taler også om fred (*pax*). Fred efter borgerkrigen. Det er politisk retorik, politisk propaganda når det er allerbedst! En fred skab af Augustus efter en krig skabt af Roms og Augustus' fjender. Augustus sørger også for at generalernes bånd til soldaterne løsnes. De får nu betaling af staten og en aftrædelsesordning efter endt tjeneste. Generalen skal ikke mere sørge for land. Samtidig er de fleste soldater placeret i provinser under Augustus' *imperium*. Alt sammen for at undgå endnu en runde af borgerkrige. Man kan spørge, hvorfor det lykkedes

for Augustus, men ikke for Cæsar? Måske er den logiske forklaring, at romerne havde fået nok efter et århundrede med borgerkrig. De var klar til et monarki.

Hvordan skaber man overhovedet fred efter en borgerkrig? Nordirland viser (forhåbentligt) vejen. Hvis magten ikke i en eller anden grad deles mellem de stridende parter, er en ny runde borgerkrig det mest sandsynlige. Det gælder Rom, og det gælder i dag. Augustus' løsning var på mange måder mere radikal og kan derfor logisk beset heller ikke anbefales i dag. Monarkiet. En mand frem for mange dynastier. Det virkede, om end borgerkrigen vendte tilbage med Neros selvmord.

Det er tid til at vende tilbage til borgerkrigsbegrebets genesis. Cicero (*Phil.* 12.17) vil gerne have erklæret Marcus Antonius som fjende af folket i 43 f.v.t. Han omtaler en debat i senatet, hvor han fremsætter forslaget, men andre er uenige. Marcus Antonius var ikke en fjende, kun en *adversarius*. Der var heller ikke tale om krig (*Mutina*), men kun en *tumultus*, en nødsituation. Rammen er borgerkrig, men vi må ikke glemme den politiske proces i Rom. To konklusioner kan drages. Hvordan kan vi nogensinde have troet, at der kunne være eller er enighed om et begreb så problematisk som (borger)krig. Faktisk er det ikke usædvanligt, at moderne definitioner af borgerkrig hverken indbefatter ordet *borger* eller *krig*. Der er samtidig stigende semantiske problemer, da konceptet borgerkrig bruges i flæng. Når Uffe Tang taler om borgerkrig i Venstre, er det noget vrøvl, hverken mere eller mindre. Eller når Nye Borgerliges

folketingskandidat Philip Brandt skriver på Facebook at der er borgerkrig i Danmark (grundet muslimsk indvandring) er det en relativ bizar eller uoplyst ytring og misforståelse af begrebet og dets indhold. Samtidig viser ytringen begrebets enorme retoriske styrke. Et bedre og mere positivt eksempel finder vi i Præsident Bidens indsættelsestale: "We must end this *uncivil war* that pits red against blue, rural versus urban, conservative versus liberal." *Uncivil* er ikke lig en *civil war*, en borgerkrig, men civiliseret vs. uciviliseret er ikke skudt helt forbi. Borgerkrig er uciviliseret. Selvsagt skal begrebet tilpasses nye tider såsom den moderne nationalstat, men hvis ordet bruges løsrevet fra dets oprindelse, mister det både indhold og ikke mindst historisk relevans. Det fratager os muligheden for at lære af historien. At lære, at selvom ikke to situationer er ens, er der situationer, der minder om hinanden. Hvis vi erkender det, behøver vi ikke altid at blive overraskede, når vi oplever nye situationer. Derfor er der brug for historikere. Derfor bør vi lære af senrepublikken, af Roms borgerkrigsårhundrede, *bellum* og *ante bellum*. Lære om ords og retorikkens magt, om voldens og borgerkrigens magt, og om konsekvenserne af krigstræthed. Tacitus (*Ann.* 1.2) fortæller, at Augustus, der overtalte folk til den nye verdensorden (monarkiet), ved, at han forsonede hæren med penge, befolkningen med billigt korn, og verdenen gennem fredens bekvemmeligheder. Borgerkrig får altid uoverstigelige konsekvenser. De er sjældent positive. Rom i senrepublikken er et fremragende historisk eksempel. Selv freden har en pris!

Bibliografi:

- Armitage, David (2017) *Civil War: A History in Ideas*, New York.
- Vedr. Brandt, Philip: <https://m.tv2bornholm.dk/?area=nyhed&id=225091>
- Freeman, Joanne (2018) *The Field of Blood. Violence in Congress and the Road to Civil War*, New York.
- Geltner, Guy (2014) *Flogging Others: Corporal Punishment and Cultural Identity from Antiquity to the Present*, Amsterdam.
- Kalyvas, Stathis (2006) *The Logic of Violence in Civil War*, Cambridge.
- Klein, Ezra (2020) *Why We're Polarized*, New York.
- Lange, Carsten H. (2016) *Triumphs in the Age of Civil War: the Late Republic and the Adaptability of Triumphal Tradition*, London.
- Lange, Carsten H. & Vervaet, Frederik J. (eds.) (2019) *The Historiography of Late Republican Civil War*, Leiden & Boston.
- Lange, C.H. & Vervaet, F.J. (2019). "Sulla and the Origins of the Concept of Bellum Civile", i C.H. Lange & F.J. Vervaet (eds.), *The Historiography of Late Republican Civil War* (Leiden & Boston): 17-28.
- Channel 4 interview med historikeren Timothy Snyder: <https://www.channel4.com/news/series-6-episode-21-timothy-snyder>
- Tang, Uffe: <https://www.dr.dk/nyheder/politik/analytiker-der-er-borgerkrig-i-venstre>
- Osgood, Josiah (2018) *Rome and the Making of a World State, 150 BCE–20 CE*, Cambridge.